

SAMHÄLLE OPINION MASSMEDIA SKÅNE 2008¹

SUSANNE JOHANSSON OCH JONAS OHLSSON

SOM-institutet (Samhälle, Opinion, Massmedia) vid Göteborgs universitet genomför årligen frågeundersökningar där personer i åldrarna 15–85 år tillfrågas om bland annat sina medievanor, attityder i olika samhällsfrågor, fritidsvanor mm. Den första rikstäckande undersökningen (Riks-SOM) genomfördes 1986 och den första regionala undersökningen i Västsverige (Väst-SOM) 1992. Sedan 1996 har också specialundersökningar av enskilda kommuner genomförts. År 2001 genomfördes en undersökning i Malmöregionen. År 2004, 2006 och 2008 följdes den undersökningen upp med befolkningsundersökningar i hela Region Skåne (Syd-SOM). Data till undersökningarna samlas genomgående in via postala enkäter.

SOM-institutet är ett samarbete mellan tre institutioner vid Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen, Institutionen för Journalistik och masskommunikation samt Centrum för forskning om offentlig sektor (CEFOS). En rad forskningsprojekt medverkar i undersökningarna och i de böcker som SOM-institutet ger ut varje år presenterar forskare analyser baserade på de senaste resultaten. Utrymme ges samtidigt för beskrivningar av mer långsiktiga trender baserade på tidigare undersökningar. Följande kapitel behandlar utformningen av undersökningen, fältarbetet samt resultatens representativitet.

Population och urval

Den regionala undersökning som SOM-institutet genomförde 2001 i Malmöregionen omfattade 3 200 slumpmässigt utvalda (OSU) personer boende i någon av kommunerna i A-region 28 (Burlöv, Kävlinge, Lomma, Lund, Malmö, Staffanstorps, Svedala, Trelleborg och Vellinge) samt i Eslöv. Undersökningarna 2004, 2006 och 2008 omfattar vardera ett urval om 6 000 personer boende i hela Region Skåne. Såväl svenska som utländska medborgare ingår i urvalsramen till undersökningen. Undersökningarna i Skåne har samtliga år omfattat personer i åldrarna 15–85 år.

Frågeformulär

Formulärets frågor utformas av SOM-institutet i samarbetet med de forskare som deltar i undersökningen med enskilda frågor. SOM-institutet färdigställer därefter frågeformulären. Det formulär (se bilaga) som användes i SOM-undersökningen i Skåne 2008 har samma upplägg och grundläggande struktur som motsvarande

regionala undersökning som årligen genomförs i Västsverige, detta för att optimera möjligheterna till jämförelse av resultaten för Region Skåne och Västra Götalandsregionen. Många av frågorna är dessutom utformade likadant som i de tidigare undersökningarna i Skåne (2001, 2004 och 2006) för att på det sättet möjliggöra jämförelser bakåt i tiden. Det ska i sammanhanget beaktas att urvalet och frågorna i formuläret skiljer sig betydligt åt mellan 2001 års undersökning och övriga undersökningar genomförda i Skåne. Av tabell 1 nedan framgår vilka ämnesområden som ingår i formuläret för Syd-SOM-undersökningen 2008. Som framgår av tabellen är formuläret indelat i sju ämnesområden: nyheter och tidningar, politik, samhälle och demokrati, samhälle och service, medieanvändning och medieteknik, aktiviteter och fritidsvanor, arbetsliv samt bakgrundsfrågor. Merparten av frågorna följs av fasta svarsalternativ, med tillhörande rutor för respondenterna att kryssa i. I några fall svarar respondenten genom att skriva ett tal i en ruta och ytterligare några frågor är helt öppna.

Tabell 1 Innehållsöversikt för frågeformulären i Syd-SOM 2008

Frågeområde	
Nyheter och tidningar	1-7
Politik, samhälle och demokrati	8-34
Samhälle och service	35-42
Medieanvändning och medieteknik	43-52
Aktiviteter och fritidsvanor	53-61
Arbetsliv	62-71
Bakgrundfrågor	72-92

Fältarbete och undersökningsplan

Syd-SOM-undersökningen 2008 genomfördes i samarbete med Kinnmark Information AB, som även svarade för fältarbetet för Riks-SOM-undersökningen respektive samt Väst-SOM-undersökningen 2008. SOM-institutet har stått för undersökningens upplägg och utformning inklusive framtagning av frågeformulär och övrigt material som skickats ut samt kodning av öppna svar. Kinnmark Information har ombesörjt urvalsdragning, utskick av formulär och påminnelser, telefonuppföljning samt scanning av kryss-svar.

Huvuddelen av datainsamlingsarbetet genomfördes hösten 2008 och följer i huvudsak upplägget i tidigare års Riks- och Väst-SOM-undersökningar. Arbetet inleddes i mitten av september med att ett aviseringskort skickades till respondenterna för att informera om att de var utvalda att delta i undersökningen. Veckan därpå skickades enkäten tillsammans med ett kortare följebrev, en informationsbroschyr om SOM-institutet och dess undersökningar samt en penna. En dryg vecka

senare skickades ytterligare ett kort till samtliga i urvalet med ett tack till dem som redan svarat och en påminnelse till övriga. Under resterande del av fältperioden genomfördes successivt en serie påminnelseinsatser postalt och per telefon - totalt sju stycken. I samband med den sista påminnelseinsatsen prövades en ny påminnelsemetod, att skicka ut en förkortad version av enkät (12 sidor) med enbart de frågor som bedömdes som mest centrala. Den förkortade enkäten skickades ut till dem som i sista telefoninsatsen sagt sig vara positiva till att delta i undersökningen. Övriga fick i samband med den sista påminnelseinsatsen förutom en enkät också en bortfallsenkät med en fråga om varför de inte kan/vill besvara undersökningen. Där fanns även möjlighet för anhörig eller dylikt att meddela om svarspersonen var sjuk, bortrest eller på annat sätt oförmögen att besvara undersökningen. Bland dem som svarade inom fältarbetets första två veckor lottades det ut 50 böcker med resultat från 2006 års Syd-SOM-undersökning. Analys av svarsmönstren från Riks-SOM-undersökningen visar att utlottningen inte ökar svarsfrekvensens nämnvärt, men däremot att inflödet initialt under fältperioden ökar (jfr Nilsson 2009).

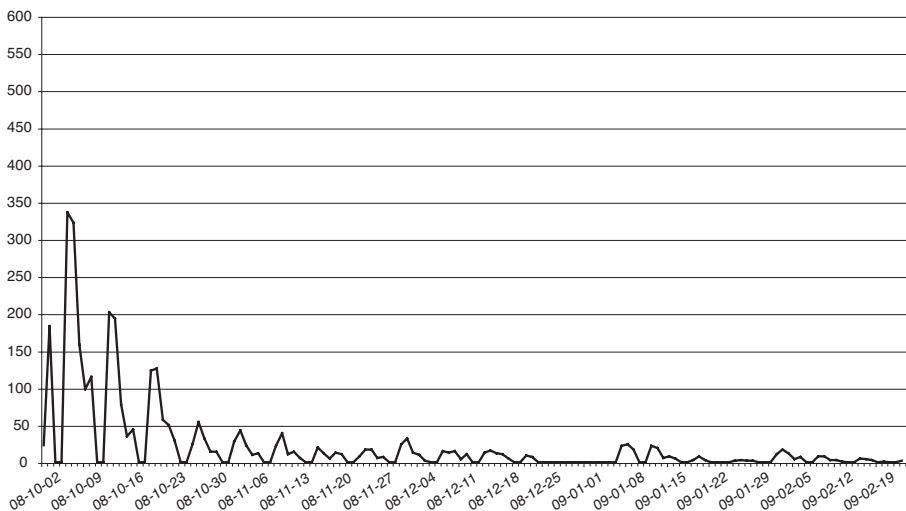
Tablå 1 Fältplan Syd- SOM-undersökningen 2008

Fältarbetet Syd-SOM-undersökningen 2008

19 sep	Utskick av aviseringskort.
29 sep	Utskick av enkät, följebrev, informationsbroschyr, svarskuvert, penna.
6 okt	Utskick av tack- och påminnelsekort.
13 okt	Utskick av enkät, följebrev, informationsbroschyr och svarskuvert till intervju-personer som ännu inte sänt in enkäten.
23 okt	Telefonpåminnelse till svarspersoner som ej sänt in enkäten.
28 okt	Halvtidsutskick till alla som i telefon sagt att de ska delta med tack till de som redan har enkät och ny enkät till de som sagt sig behöva sådan.
3 nov	Postal påminnelse till personer utan känt telefonnummer och till personer som ej kunnat nås per telefon i föregående telefonpåminnelse.
18 nov	Telefonpåminnelse till svarspersoner som ej sänt in enkäten.
26 nov	Postal påminnelse (jfr. 23 okt nov.)
4 dec	Telefonpåminnelse till svarspersoner som ej sänt in enkäten.
11 dec	Postal påminnelse till samtliga svarspersoner som ej sänt in enkäten.
29 dec	Postal påminnelse till alla som tidigare sagt JA.
27 jan	Utskick av en förkortad enkät (12 sidor) av enkäten, följebrev, svarskuvert samt bortfallsenkät (med frågan om varför man inte önskar/kan delta) till svarspersoner utan känt telefonnummer samt personer som ej kunnat nås vid tidigare telefonpåminnelser.
24 feb	Fältarbetet avslutades.

Enkäterna började strömma in på allvar veckan efter det första utskicket, och måndagen veckan därpå hade mer än hälften av alla som skulle komma att delta i undersökningen skickat in formuläret. Tempot på inflödet var fortsatt högt under veckorna som följde. Den 31 oktober hade tre fjärdedelar som skulle komma att delta skickat in. Ett par veckor in i november började enkätinflödet tunna ut och var i fortsättningen i huvudsak lågt. Den 12 januari hade 95 procent av dem som skulle komma att skicka in enkäten gjort detta. Figur 1 visar hur inflödet kommer i vågor, tydligt i fas med enkätutskick och påminnelseåtgärder. Observera dock det faktum att helgdagarna (utan postutdelning) ingår i redovisningen, något som lite bedrägligt förstärker denna vågbild i det att varje ”dalgång” därmed går ända ner till 0. Men även bortsett från de något vilseledande dalgångarna kvarstår vågbildseffekten tydligt.

Figur 1 Inflöde av enkäter under fältperioden 2008-09-19 – 2009-02-24 (antal)

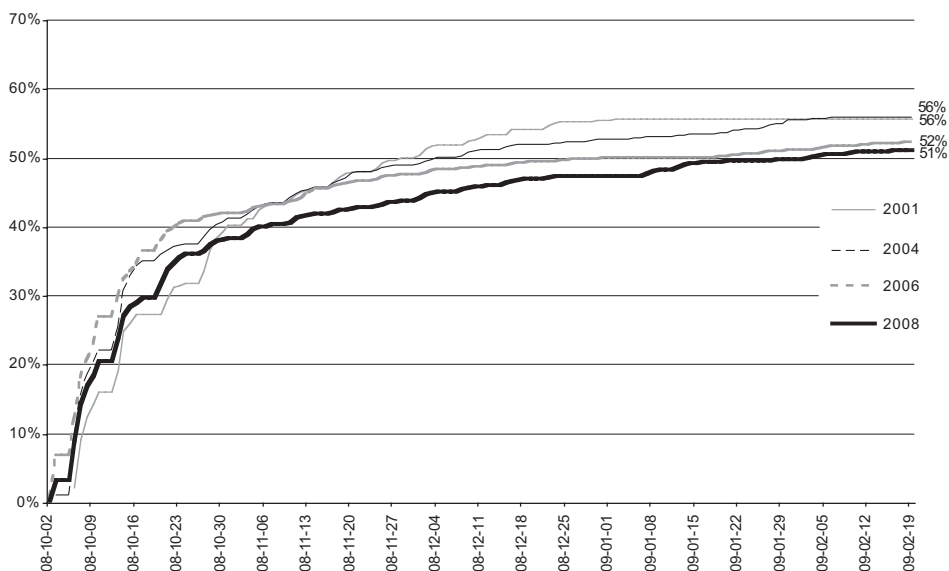
Kommentar: I antalet inkluderas även dem som besvarat den förkortade enkäten

När fältarbetet avslutades den 24 februari 2009 var bruttosvarsfrekvensen – dvs. andelen inkomna enkäter av antalet utskickade – 51 procent för Syd-SOM-undersökningen. Detta är en något lägre svarsfrekvens än för den parallella SOM-undersökningen som genomfördes i Västsverige under samma period. Där var bruttosvarsfrekvensen 54 procent vid fältstopp.

En bit in i fältarbetet under SOM-undersökningen i Skåne 2008 blev det tydligt att svarsbenägenheten skiljde sig åt i denna undersökning jämfört med de tidigare

Skåneundersökningar som genomförts i SOM-institutets regi 2001, 2004 och 2006. Andelen som besvarade enkäten initialt var ungefär densamma som tidigare, men effekten av påminnelseåtgärderna avtog tidigare i 2008 års undersökning. Med andra ord var det precis som tidigare ungefär 30 procent som av intresse och engagemang villigt besvarade enkäten utan påminnelse, medan övriga behövde mer övertalning och även var svårare att övertala 2008 jämfört med såväl 2004 och 2006 års undersökning. Att boende i Skåne generellt är mer svåra att övertala att besvara samhällsundersökningar visar sig också vid en analys av svarsmönstret för Riks-SOM-undersökningen. Även i urvalet till denna undersökning kräver boende i Skåne mer övertalning jämfört med boende i andra delar av landet.

Figur 2 *Dagligt inflöde av enkäter i Syd-SOM 2008 jämfört med undersökningen 2001, 2004 och 2006 (kumulativ procent av bruttourvalet)*

Kommentar: I procentbasen inkluderas även dem som besvarat den förkortade enkäten

När man jämför andelen svarande i de fyra undersökningarna som genomförts i Skåne 2001, 2004, 2006 och 2008 bör man hålla i minnet skillnaderna mellan dem. SOM-undersökningarna i Skåne 2004 och 2006 är fyra sidor längre än Skåneundersökningen 2001 vilket kanske inte låter som så mycket, men i praktiken innebär att man måste besvara cirka 20 frågor mer. Dessutom utgör det en betydande skillnad för upplevelsen av hur tjockt frågeformuläret är. Detta tycks dock uppvägas av att

Skåneundersökningen 2001 endast genomfördes i storstadsregionen vilket således leder till att undersökningarna 2001 och 2004 slutligen besvaras av ungefär lika stor andel av urvalet. 2006 års undersökning slutar trots fler påminnelseinsatser än 2001 års undersökning med en lägre bruttosvarsfrekvens. När svarsmonstret för 2008 års undersökning jämförs med tidigare undersökningar har det ett liknande utseende förutom, vilket kommenterats ovan, att påminnelseinsatserna inte visar sig ha lika stor effekt för inflödet. Av figur två framgår att det är en tydlig avmattning i inflödet runt den 1 november för 2008 års undersökning, medan motsvarande avmattning kom något senare för 2006 års undersökning, runt 10 november.

Svarsfrekvens och bortfall

Från bruttourvalet bortdefinierar man normalt utöver avlidna de personer i urvalet som är långtidssjukskrivna, har flyttat från orten eller dylikt (se kommentar i tabell 2). Svarsfrekvensen utifrån det nettourval man därmed erhåller brukar för samhällsvetenskapliga postenkätstudier uppgå till mellan 60 och 70 procent, beroende på geografiskt område och typ av svarspersoner (Holmberg & Petersson 1980; 1998, Ohlsson 1986). Under senare år har det blivit allt svårare att nå dessa nivåer och SOM-institutets undersökningar är inget undantag. De rikstäckande undersökningarna har en genomsnittlig svarsfrekvens sedan 1986 på 67 procent, och Väst-SOM har en genomsnittlig svarsfrekvens på 64 procent (jfr Nilsson 2009; Johansson & Ohlsson 2010). Nettoresultatet för årets SOM-undersökning i Skåne på 57 procent ligger således något lägre än genomsnittet. Redan tidigare undersökningar i Skåne har noterat en svarsfrekvens som ligger under genomsnittet för övriga SOM-undersökningar. Det genomsnittliga nettoresultatet för SOM-undersökningarna i Skåne ligger på 60 procent.

Av det ursprungliga urvalet om 6 000 personer (bruttourval) var det 3 082 personer som slutligen besvarade undersökningen. Som framgår av tabell 2 kan 552 personer definieras som naturligt bortfall. Gruppen naturligt bortfall utgörs till stor del av personer som har okänd eller felaktig adress, 28 procent, samt av personer som är sjuka eller handikappade, 27 procent. Men en annan stor grupp utgörs av gruppen bortresta/bor utomlands. Att dessa tillsammans med andelen med okänd/felaktig adress utgör drygt hälften av bortfallet kan ses som ett uttryck för en stor rörlighet i befolkningen. En annan grupp av betydelse för det naturliga bortfallet är de som uppger att de inte talar svenska – 17 procent.

Tabell 2 Svarefrekvens i Syd-SOM-undersökningen 2008, 2006, 2004 & 2001

År	Brutto- urval	Netto- urval	Andel naturligt bortfall	Antal svar	Svars- frekvens: brutto	Svars- frekvens: netto	Fältarbete utfört av
2001	3 200	2 900	9,4 %	1 782	56 %	62 %	Kinnmark Information
2004	6 000	5 429	9,5 %	3 360	56 %	62 %	Kinnmark Information
2006	6 000	5 417	9,7 %	3 142	52 %	58 %	ScandInfo
2008	6 000	5 448	9,2 %	3 082 ¹⁾	51 %	57 %	Kinnmark Information

Kommentar: Med nettourval avses bruttourval minus naturligt bortfall. Som naturligt bortfall räknas adress okänd, avflyttad, sjuk, institutionell vård, bortrest under fältperioden, studier på annan ort, militärtjänstgöring, ej svensktalande, bosatt, studerar eller arbetar utomlands, förståndshandikappad samt avliden. ¹⁾ I antal svar inkluderas även de som besvarat den förkortade versionen av enkäten.

Tabell 2a Svarande och bortfall i Syd-SOM-undersökningen 2008

Ursprungligt urval (brutto)	6 000
Bortdefinierade (naturligt bortfall)	552
Nettourval	5 448
Antal svarsvägrare/ej anträffbara	1 305
Antal svarande	3 082
Svarsfrekvens brutto	51 %
Svarsfrekvens netto	57 %

Under fältarbetet har de personer som tagit kontakt och meddelat att de inte önskar delta i undersökningen fått frågan varför. I det avslutande skedet av fältarbetet har motsvarande information samlats in genom bortfallsenkäten, vilken går ut tillsammans med en sista påminnelse om deltagande. Totalt har 678 personer angivit skäl till varför de inte vill delta i Syd-SOM-undersökningen. Tidsskäl är den mest frekvent angivna orsaken till att inte delta (47 procent), därefter ”deltar av princip inte i denna typ av undersökning (19 procent), att ”frågorna är ointressanta” (14 procent), och att det är för många frågor (åtta procent). Mönstret för Syd-SOM-undersökningen skiljer sig i detta avseende något ifrån Väst-SOM-undersökningen

respektive Riks-SOM-undersökningen. I varken Väst-SOM-undersökningen eller i Riks-SOM-undersökningen är principiella invändningar mot deltagande lika vanligt som i Skåne. I övrigt är dock mönstret snarlikt vad gäller skäl som ointressanta frågor och krav på ersättning för deltagande. Kravet på ersättning är dock inget särskilt vanligt skäl för att avstå deltagande (se tabell 2a), vare sig i Syd-SOM 2008 eller i andra SOM-undersökningar.² (jfr Nilsson 2009; Johansson & Ohlsson 2010).

Tabell 2b Specificerade skäl till att inte vilja delta i Syd-SOM-undersökningen 2008 (procent)

Tycker att frågorna är för svåra	5
Tycker att frågorna är ointressanta	14
För många frågor	8
Har inte tid	47
Vill av princip inte delta i denna typ av undersökningar	19
Litar inte på anonymiteten	3
Deltar inte utan ersättning	3
Annat	1
Summa procent	100
Antal personer	678

Kommentar: Informationen är inhämtad via telefonpåminnelserna, via den "bortfallsenkät" som bifogas sista påminnelsen samt från kontakter med respondenter som hört av sig under fältarbetets gång.

Betydelsen av påminnelseinsatser för svarsbenägenheten i olika grupper

Som framgår av figur 2 har effekten av påminnelseåtgärderna tenderat att vara olika effektiva de olika undersökningarna. Jämförs effekten för samma typ av påminnelser mellan SOM-undersökningen i Skåne och i Västsverige kan man notera vissa skillnader även här. Påminnelseinsatserna har genomgående mindre effekt i Skåne relativt Västra Götaland. Att olika typer av påminnelser har varierande effekt i olika geografiska områden visar erfarenheterna av undersökningarna exempelvis i Västra Götaland (jfr Johansson & Ohlsson 2010). De skillnader som framträder avser särskilt effekten efter den första postala påminnelsen, men också den första telefonpåminnelsen. Denna tendens återspeglar urvalsgruppernas något varierande intresse av att delta i denna typ av undersökning och ligger i linje med tidigare erfarenheter.

Som framgår av redogörelsen av fältplanen förekommer sju påminnelseinsatser under fältarbetet. Tittar vi närmare på hur de olika påminnelseinsatserna fungerat visar det sig att kvinnor generellt besvarar undersökningen tidigare i fältperioden jämfört med män. Vid den första postala påminnelsen (2008 10 13) har 49 procent av

kvinnorna som kom att besvara undersökningen skickat in sin enkät mot 45 procent av männen. Senare under fältarbetet tenderar denna skillnad att ha jämnat ut sig.

En annan faktor som visats sig betydelsefull vad gäller svarsmönstren är ålderstillhörighet. (Skillnader i svarsmönster mellan olika åldersgrupper redovisas i tabell 3). Unga (personer under 30 år generellt) är betydligt svårare att få att besvara enkätundersökningar relativt äldre grupper. Mönstret återspeglas även i fältarbetet. För att få ungdomar att besvara undersökningen krävs fler påminnelser samt påminnelser sent i fältperioden. Detta kan illustreras genom att av dem som slutligen kom att besvara undersökningen har 63 procent i gruppen över 65 år svarat efter första påminnelsen mot 29 i gruppen under 30 år.

Telefon och ett förkortat enkätformulär

Under fältarbetet med SOM-undersökningarna används olika former av påminnelser. Initialt under fältperioden påminns och uppmanas respondenterna att delta i undersökningen genom postala påminnelseinsatser. Under den andra hälften av fältperioden inkluderas även telefonpåminnelser i fältarbetet. Telefonpåminnelseinsatserna syftar dels till att öka inflödet och få fler att besvara undersökningen, dels till att få kännedom om det naturliga bortfallet, dvs den grupp som av en eller annan anledning inte har möjlighet att besvara undersökningen. Det är alltid svårt att utvärdera och avgöra vilken betydelse enskilda insatser har, speciellt under den senare delen av fältperioden. Enskilda svar kan heller inte kopplas till specifika insatser. Dokumentationen av de olika fältinsatserna har förbättrats under åren vilket ger möjlighet att närmare analysera betydelsen av telefoninsatserna för svarsbenägenheten i olika grupper.

När den första telefoninsatsen inleddes 2008-10-23 saknades svar från 3 234 respondenter. För 2 552 av dessa, 79 procent, erhöles hemtelefonnummer via Concilia AB, företaget som skötte telefonpåminnelserna.³ Ett första viktigt resultat av telefonpåminnelserna är att få uppgifter om det naturliga bortfallet. Genom insatsen erhöles information om att 190 personer är sjuka/handikappade, långvarigt bortresta, ej svensktalande etc. Antalet kan jämföras med de 127 personer som vi fått kunskap om innan telefoninsatsen påbörjades. Förutom information om det naturliga bortfallet svarade 1 435 personer att de kan tänka sig att besvara undersökningen. Ungefär en tredjedel av gruppen som kan tänka sig att svara säger att de behöver en ny enkät. Att svara att man kan tänka sig att delta i undersökningen när man blir uppringd och besvara undersökningen är inte samma sak. Det är därför intressant att i slutändan undersöka kvaliteten i de ”positiva svar” som erhöles i samband med telefonpåminnelsen, dvs. hur många av dem som svarat att de kan tänka sig att delta som i realiteten besvarar undersökningen.

Ser vi till hela gruppen som besvarat undersökningen när fältarbetet avslutades i februari 2009 visar det sig att 38 procent av dem som kontaktades under den första

omgången telefonpåminnelser och då angav att de ska besvara undersökningen har också valt att delta. Motsvarande andel i gruppen som inte nåddes är 24 procent och i gruppen utan känt telefonnummer 22 procent. Det kan således konstateras att telefonpåminnelserna utgör en viktig del i påminnelsearbetet.

I undersökningen i Skåne 2008 valde SOM-institutet att som sista insats i fältarbetet pröva en ny form av påminnelsemetod, en förkortad enkät. Den förkortade enkäten skickades tillsammans med bortfallsenkäten samt till dem som i samband med den sista telefonpåminnelsen sagt sig positiva till att delta i undersökningen men som inte svarat den 27 januari. Den förkortade enkäten innehöll 47 frågor (12 sidor) mot 92 i fullängdsformuläret (21 sidor). Sammanlagt skickades 1 713 förkortade formulär ut, när fältarbetet avslutades den 24 januari hade 206 svar på den korta enkäten inkommit (motsvarande 12 procent av dem som skickats ut). Under samma period inkom ytterligare 28 fullängdsenkäter. Analyser visade att det var ungefär lika många kvinnor som män (51 mot 49 procent) som besvarade den förkortade enkäten. Gruppen 30–49 år är tydligt överrepresenterade, liksom boende i sydöstra Skåne.

När svarsmonstren i SOM-institutets undersökningar analyseras framkommer systematiska skillnader i medievanor, intresse för politiska frågor, attityder etc. Mediekonsumtionen är högre bland dem som besvarar undersökningen tidigt under fältperioden, likaså är intresset för politik högre i denna grupp jämfört med dem som besvarar undersökningen i slutfasen av fältarbete. Eftersom den förkortade enkäten ingår som sista påminnelseåtgärd är det därför föga förvånande att intresset för politik är betydligt lägre i denna grupp jämfört med övriga svarande. Mönstret går igen även när vi ser till dagstidningsläsning. Den regelbundna läsningen är lägre i gruppen som besvarat den förkortade enkäten. Likaså är det färre som sympatiserar med kristdemokraterna och miljöpartiet, medan det är fler som sympatiserar med vänsterpartiet och sverigedemokraterna.

Som framkommit tenderar ungdomar och män att besvara enkäten senare under fältperioden relativt kvinnor och äldre. Därför finns också skäl att anta att telefonpåminnelserna men också användandet av förkortade formulär är mer centrala för att få dessa grupper att besvara undersökningen, och kanske främst för ungdomsgruppen. Analyserna visar också att ungdomar även sent i fältperioden i högre grad säger att de ska besvara undersökningen, medan äldre grupper säger att de inte vill delta. Det finns således en större potential att även sent under fältarbetet få svar från ungdomar genom dessa former av kontakt.

Representativitet och svarsbenägenhet i olika grupper

En analys av svarsbenägenheten i Syd-SOM-undersökningen 2008 visar hur olika grupper av människor deltar i högre grad än andra. Denna typ av skillnader kan ha stor betydelse för tolkningen av undersökningens resultat. Om en viss grupp är un-

derrepresenterad i undersökningen och samma grupps svar tenderar att skilja sig från övriga, blir också studiens generella resultat mindre giltiga. Om svarsbenägenheten varierar påtagligt i olika undersökningar och dessa jämförs kan det också förklara variationer i svarsmönster för enskilda frågor. I tabell 3 redovisas svarsbenägenheten efter kön, och ålder i Syd-SOM-undersökningarna 2001, 2004, 2006 och 2008.

Vid analys av svarsbenägenheten på SOM-undersökningarna har det återkommande visat sig att det finns en skillnad mellan kvinnors och mäns benägenhet att delta i undersökningarna. Det generella mönstret är att män är mindre svarsbenägna än kvinnor (jfr Johansson & Ohlsson 2010). Motsvarande mönster visar sig även för SOM-undersökningen i Skåne. Sedan 2001 års undersökning har vi kunnat se ett ganska stabilt mönster där skillnaden i svarsfrekvens ligger på fem till sex procentenheter. För den nationella SOM-undersökningen var skillnaden mellan män och kvinnors svarsfrekvens sju procentenheter i 2008 års undersökning (Nilsson 2009). Motsvarande andel för Väst-SOM-undersökningen var fem procentenheter (jfr Johansson & Ohlsson 2010). Ser vi till genomsnittet har skillnaderna mellan kvinnors och mäns svarsbenägenhet varit något mindre i Skåne jämfört med övriga jämförbara undersökningar.

Av tabell 3 framgår också hur svarsbenägenheten varierar med ålder. Det generella mönstret är att yngre blir allt sämre på att svara, medan äldre blivit bättre och medelålders ligger på medelnivå. Undantaget från denna trend är den äldsta gruppen, 80-85-år, där vi kan se en tydlig nedgång i svarsbenägenheten under 2000-talet (Johansson & Ohlsson 2010). En annan trend är att spridningen i svarsbenägenhet ökat. Ser vi till mönstret i den västsvenska undersökningen har skillnaderna mellan de grupper som har högst respektive lägst svarsandelar stadigt ökat. Jämför vi det generella mönstret med resultaten av analyserna av de svarande i undersökningen i Skåne skiljer sig mönstret inte nämnvärt åt, och inte och inte heller ifrån tidigare Syd-SOM-undersökningar. Ungdomar och särskilt unga vuxna, gruppen 20-29 år, är svåra att få att besvara undersökningen. Men som framgår av tabell 3 kvarstår mönstret med åldersgruppen upp till femtio år. Gruppen 50 år och över når upp till och över genomsnittet för svarsbenägenhet i undersökningen.

Som tidigare nämnts användes ett förkortat formulär avslutningsvis i påminnelsearbetet med 2008 års undersökning i Skåne. Det förkortade formuläret skickades ut tillsammans med bortfallsenkäten. Eftersom det är ett relativt litet antal personer, 206 respondenter, som besvarat den förkortade enkäten kan endast begränsade analyser av representativiteten göras. Det visar sig att det inte finns några skillnader mellan kvinnors och mäns svarsbenägenhet på det förkortade formuläret, däremot är det betydligt fler yngre personer som besvarat den förkortade enkäten. Till del är detta ett naturligt resultat eftersom andelen yngre som i det avslutande skedet inte besvarat undersökningen var större än övriga grupper.

Tabell 3 Svansandelar (netto) i olika grupper i Syd-SOM-undersökningen 2008, 2006 och 2004, Skåneundersökningen 2001 (procent)

År	2001	2004	2006	2008
TOTALT	62	62	58	57
<i>Kön</i>				
Kvinnor	64	65	60	59
Män	59	59	56	54
<i>Ålder</i>				
15–19 år	56	54	45	46
20–29 år	60	56	44	39
30–39 år	53	54	51	46
40–49 år	58	61	57	49
50–59 år	63	64	65	56
60–69 år	73	73	70	63
70–79 år	74	72	74	70
80–85 år	75	73	69	67

Kommentar: I tabellen redovisas nettosvansandelar i respektive grupp.

I tabell 4 redovisas svarsbenägenheten per delregion samt per kommun i Skåne.⁴ Som framgår av tabellen är de boende i sydöstra Skåne de som uppvisar den bästa svarsviljan år 2008 (62 procent). I nordvästra Skåne har 59 procent svarat och i övriga Skåne ligger svansandelen mellan 54–56 procent. I tidigare undersökningar i Skåne har det varit relativt små skillnader i svarsbenägenhet mellan delregionerna. Ser vi till 2008 års undersökning går trenden mer i den riktning vi kan se i Västsverige, med relativt stora skillnader mellan delregionerna. I Skåne är den skillnaden i svarsfrekvens åtta procentenheter mellan de delregioner där svarsbenägenheten är högst respektive lägst, i Västsverige är siffran sju procentenheter.

Ser vi till svarsbenägenhet per kommun finns betydande skillnader inom Region Skåne. Av de tio kommuner som ingick i undersökningen 2001 var det tre som hade en svarsfrekvens på minst 65 procent. Av samtliga kommuner som ingick i undersökningen 2004 var det 13 stycken som hade en svarsfrekvens på minst 65 procent och två av dem hade en svarsfrekvens på minst 70 procent. I 2006 års undersökning var det återigen bara tre kommuner som hade en svarsfrekvens på minst 65 procent, Vellinge, Båstad och Höganäs. Av dessa var det endast Vellinge som hade över 65 procent i 2004 års undersökning. I 2008 års undersökning är det fem kommuner, trots att svarsfrekvensen sjunkit, som kommer upp till eller över 65 procent; Tomelilla, Osby, Båstad, Ystad och Örkelljunga. Som framgår av tabellen är det relativt stora fluktuationer avseende svarsfrekvenser mellan åren. Därav bör man vara försiktig med att uttala sig om svarsmönster för enskilda kommuner och inte heller söka någon tydlig systematik i svarsmönstren.

Tabell 4 Svandsandelar (netto) i olika delregioner och kommuner i Syd-SOM-undersökningen 2008, 2006 och 2004 samt i Skåneundersökningen 2001 (procent)

År	2001	2004	2006	2008
Nordvästra Skåne	-	61	57	59
Sydvästra Skåne	62*	61	58	54
Nordöstra Skåne	-	63	61	56
Sydöstra Skåne	-	65	58	62
<i>Kommun</i>				
Svalöv	-	66	43	51
Staffanstorps	64	67	63	58
Burlöv	64	60	57	45
Vellinge	61	69	66	53
Östra Göinge	-	62	58	55
Örkelljunga	-	51	58	65
Bjuv	-	50	53	56
Kävlinge	67	66	62	52
Lomma	69	68	63	64
Svedala	56	63	51	58
Skurup	-	60	53	60
Sjöbo	-	54	60	57
Hörby	-	63	63	56
Höör	-	60	57	54
Tomelilla	-	71	50	69
Bromölla	-	66	56	64
Osby	-	65	72	68
Perstorp	-	48	54	53
Klippan	-	60	63	69
Åstorp	-	65	55	57
Båstad	-	64	69	69
Malmö	60	58	53	51
Lund	63	66	62	59
Landskrona	-	67	58	63
Helsingborg	-	59	55	54
Höganäs	-	61	65	65
Eslöv	67	61	54	56
Ystad	-	68	61	69
Trelleborg	60	57	62	58
Kristianstad	-	64	61	55
Simrishamn	-	70	62	57
Ängelholm	-	62	56	65
Hässleholm	-	64	59	53

Kommentar: * Med Sydvästra Skåne avses här hela urvalet för Skåneundersökningen 2001

I tabell fem jämförs fördelningen mellan invånarna i de fyra delregionerna i Skåne hos de svarande, med den hos befolkningen och de dragna urvalen. Som framgår finns en mycket god överensstämmelse. Skillnaderna är mycket små mellan den procentuella fördelningen hos Skånes befolkning och SOM-undersökningen i Skåne 2008. Med andra ord visar detta att SOM-undersökningen har god täckning över hela Skåne och geografiskt kan sägas ge en mycket god bild av verkligheten.

Tabell 5 *Fördelning över invånare i Skåne per delregion, i befolkningen, urvalet respektive i inkomna enkäter 2008, samt jämförelse med fördelningen i urval och svarande 2004 och 2006 (procent)*

År	Grupp	Område				Summa
		Nordväst	Sydväst	Nordöst	Sydöst	
2004	Befolkning	26	50	16	8	100
	Urval (brutto)	26	50	16	8	100
	Nettourval	26	50	16	8	100
	Svarande	25	50	17	8	100
2006	Befolkning	26	50	16	8	100
	Urval (brutto)	24	51	17	8	100
	Nettourval	24	51	17	8	100
	Svarande	24	50	18	8	100
2008	Befolkning	26	51	15	8	100
	Urval (brutto)	26	50	16	8	100
	Nettourval	26	50	16	8	100
	Svarande	27	48	16	9	100

Kommentar: Uppgifterna om befolkningen är hämtade från www.scb.se/databaser.

Om samma typ av jämförelse görs beträffande ålderssammansättningen det vill säga jämför fördelningen hos befolkningen, urvalen och de svarande kan vi se att representativiteten för olika åldersgrupper i SOM-undersökningarna trots den skiftande svarsbenägenheten generellt likväl är god (tabell 6). I Syd-SOM-undersökningen 2008 skiljer det som mest sju procentenheter där 20–29-åringar är underrepresenterade och gruppen 50–64 år är mest överrepresenterade med fem procentenheter. Mönstret totalt för Syd-SOM-undersökningen 2008 är grovt sett att de under 40 år är något underrepresenterade bland de svarande och de över 60 år är något överrepresenterade. Det är i huvudsak 60–79-åringarna som är överrepresenterade. Vid en jämförelse med Väst-SOM-undersökningen framkommer att det i de senaste årens undersökningar som mest skiljt fem procentenheter mellan urvalet och de svarande (Johansson & Ohlsson 2010). Tidigare studier inom ramen för SOM-institutet

har också visat att skillnader i åldersfördelning (liksom könsfördelning) mellan befolkning, urval och svarandegrupp har en mycket liten inverkan på svarsmönster.

Tabell 6 Åldersgruppernas fördelning i befolkningen, hela urvalet respektive i inkomna enkäter 2008, samt jämförelse med fördelningen i urval och svarande 2004 och 2006 (procent)

År	Grupp	Åldersgrupp				Summa
		15–29	30–49	50–64	65–85	
2004:	Befolkning	23	34	24	19	100
	Urval (brutto)	23	34	23	20	100
	Nettourval	24	34	24	18	100
	Svarande	21	32	25	22	100
2006:	Befolkning	24	33	24	19	100
	Urval (brutto)	23	34	23	20	100
	Nettourval	21	35	23	19	100
	Svarande	18	33	26	24	100
2008:	Befolkning	25	33	23	19	100
	Urval (brutto)	24	33	23	20	100
	Nettourval	23	34	24	19	100
	Svarande	18	31	28	23	100

Kommentar: Uppgifterna om befolkningen är hämtade från www.scb.se/databaser. I 2006 års undersökning är antalet 15-åringar lägre eftersom personer födda 1991 ej ingått i urvalet.

Vi har tidigare konstaterat att svarsbenägenheten är lägre bland män än bland kvinnor i SOM-institutets undersökningar generellt (den nationella såväl som de regionala). I tabell 7 kan vi se att fördelningen i befolkningen 2008 jämfört med det urval som dragits är jämn, dock med en procentenhet lägre andel män i urvalet. Eftersom svarsbenägenheten är större bland kvinnor leder detta slutligen till en viss övervikt av kvinnor bland de svarande: 54 mo 46 procent. Den något högre andelen kvinnor som deltar i undersökningen innebär således att svaren kan rymma en viss skevhet ifråga om könsrepresentation, en aspekt som bör beaktas i tolkningen av svarsmönstren för undersökningen.

Tabell 7 Könsfördelning hos befolkningen, i urvalet och bland de svarande (procent)

År	Grupp	Kön		Summa
		Kvinnor	Män	
2004	Befolkningen	51	49	100
	Bruttourval	49	51	100
	Nettourval	48	52	100
	Svarande	52	48	100
2006	Befolkningen	51	51	100
	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	51	49	100
	Svarande	53	47	100
2008	Befolkningen	50	50	100
	Bruttourval	51	49	100
	Nettourval	51	49	100
	Svarande	54	46	100

Kommentar: Uppgifterna om befolkningen är hämtade från www.scb.se/databaser.

Sysselsättning och medborgarskap

Vid analyser av materialet från Syd-SOM-undersökningarna från 2004, 2006 och 2008 och särskilt i jämförelse med Skåneundersökningen 2001 bör man vara medveten om att befolkningen i storstadsområdet skiljer sig något från de boende i övriga delar av Skåne. Detta gäller också svarmönster för Region Skåne i jämförelse med andra regioner. I tabell 8 jämförs skillnaderna avseende förvärvsställning och medborgarskap i undersökningarna 2001, 2004, 2006 och 2008. Om mönstret jämförs med resultaten från undersökningen i Västsverige är andelen förvärvsarbetande något mindre i Skåne, men det förklaras av att andelen ålders-/avtalspensionärer är motsvarande större. Detta är ett mönster som framkommit även i tidigare undersökningar. En annan stor grupp i Skåne, likaväl som i Västsverige, är studenter. I Skåne uppgår andelen studenter till 10 procent och i Västsverige till 11. När det gäller medborgarskap syns endast marginella skillnader mellan de olika undersökningarna. Andelen individer med utländskt medborgarskap som besvarat Väst-SOM-undersökningen är marginellt högre (två procentenheter) jämfört med Syd-SOM-undersökningen. En förklaring till den mindre andelen med utländskt medborgarskap som besvarat Syd-SOM-undersökningen är att i gruppen naturligt bortfall är andelen som inte talar svenska större i Skåne jämfört med i Västra Götaland. Således kan det antas att en större grupp av dem med utländskt medborgarskap definieras bort som naturligt bortfall.

Tabell 8 Fördelning per förvärvsställning och medborgarskap i Syd-SOM-undersökningen 2001-2008 (procent)

	2001	2004	2006	2008
<i>Förvärvsställning</i>				
Förvärvsarbete	52	49	52	56
Arbetsmarknadspolitisk åtgärd	1	1	2	1
AMS-utbildning	0	1	0	-
Kunskapslyftet	1	-	-	-
Arbetslös	4	4	3	3
Ålders- /avtalspensionär	19	22	24	25
Har sjuk- /aktivitetsersättning ¹⁾	6	5	4	4
Hemarbetande	1	-	-	-
Studerande	16	15	11	10
Annat	-	3	4	1
<i>Medborgarskap</i>				
Svenskt	96	94	93	96
Utländskt	4	3	4	2
Både svenskt och utländskt	-	3	3	3

Kommentar: I Skåneundersökningen 2001 fanns inte svarsalternativet "annat" i frågan om samsättning. I undersökningarna 2006 och 2004 ingick inte svarsalternativet "hemarbetande" i samma fråga. I frågan om medborgarskap fanns inte alternativet "både svenskt och utländskt" i Skåneundersökningen 2001. ¹⁾ Tidigare benämnt förtidspensionär

De resultat som presenterats i detta kapitel visar sammantaget på att SOM-undersökningen i Skåne 2008 genererat ett datamaterial som väl representerar olika grupper bland befolkningen i Skåne. En jämförelse mellan svarsmönstren i undersökningen i Skåne och de boende i Skåne som besvarat den nationella undersökningen visar på god överensstämmelse med endast mindre skillnader i svarsmönstren. Utbildningsnivån är generellt sett något högre bland de svarande i undersökningen i Skåne, vilket också ger avtryck i att intresset för politik är något högre liksom den mer frekventa läsningen av morgontidningar. På det hela taget visar dessa jämförelser samt analyserna i detta kapitel att de svarande i SOM-undersökningen i Skåne 2008 som grupp betraktad är mycket lik befolkningen i Skåne.

Noter

- ¹ Kapitlet bygger på tidigare års metodredogörelser, se exempelvis Antoni (2008)
- ² Forskning om skäl till deltagande i enkätundersökningar kan visa på liknade resultat, det vill säga att skälen för att inte delta är tidsrelaterade samt av mer principiell karaktär (se exempelvis Loosveldt & Storms 2008).
- ³ Mobiltelefonnummer inkluderas ej i den första nummersökningen. Inför den andra och tredje telefonpåminnelsen kompletterades uppgifterna med mobiltelefonnummer i de fall hemtelefonnummer saknades. Samtliga uppgifter erhöles via det företag som skötte telefonpåminnelserna, Concilia AB. Ett växande problem är att allt fler, framförallt unga, saknar fast hemtelefon. Av andelen där hemtelefonnummer saknas är andelen dubbelt så stor i ungdomsgruppen som för de äldsta åldergrupperna. En annan förklaring är att i ungdomsgruppen är det fler som inte står för sitt eget abonnemang vilket också är en tänkbar förklaring.
- ⁴ Delregioner i Skåne: *Nordvästra Skåne*, som omfattar kommunerna Båstad, Landskrona, Helsingborg, Höganäs, Ängelholm, Örskelljunga, Bjuv, Klippan, Åstorp och Svalöv; *Sydvästra Skåne*, som omfattar kommunerna Staffanstorp, Burlöv, Vellinge, Kävlinge, Lomma, Svedala, Höör, Malmö, Lund, Eslöv och Trelleborg; *Nordöstra Skåne*, som omfattar kommunerna Östra Göinge, Hörby, Bromölla, Osby, Perstorp, Kristianstad och Hässleholm; samt *Sydöstra Skåne*, som omfattar kommunerna Skurup, Sjöbo, Tomelilla, Ystad och Simrishamn.

Referenser

- Holmberg, Sören & Olof Petersson (1980) *Inom felmarginalen. En bok om politiska opinionsundersökningar*. Stockholm: LiberFörlag
- Holmberg, Sören och Olof Petersson (1998) *Opinionsundersökningar och demokratin*. Stockholm: SNS Förlag
- Johansson, Susanne och Ohlsson, Jonas (2010) "Samhälle Opinion Massmedia Västsverige 2008". I Nilsson, Lennart (red) *En region blir till*. SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Jönsson, Sten m. fl. (1997) *Decentraliserad välfärdsstad – Demokrati, effektivitet och service*. Stockholm: SNS Förlag.
- Loosveldt, Geert & Vicky Storms (2008) "Measuring public opinions about surveys". *International journal of public opinion research*, Vol 20:1.
- Nilsson, Åsa (2009) "Den nationella SOM-undersökningen 2008". I Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red) *Svensk Höst*. SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Ohlsson, Anders (1986) *Att svara eller inte svara – det är frågan*. Rapport nr 12. Göteborg: Göteborgs universitet, Avdelningen för masskommunikation. www.scb.se. Statistikdatabaser, befolkningen.